כיתות י"א-י"ב | גמרא | שיעור 1 מתוך 3 | 45 דק' | בבא מציעא נח ע"ב | 🎓 הכנה לבגרות

חמ"ד: מסכת בבא מציעא היא מסכת החובה בבגרות בתלמוד (תכנית תשפ"ו, יחידת החובה 6381); הסוגיה היא מתוך "פרק הזהב" (נח ע"ב – ס ע"ב) שברשימת הסוגיות. ממלכתי: אין חובה ללמוד את הסוגיה; אפשר ללמד אותה כהעשרה בנושא בין אדם לחברו.

"כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים"

🎓 יחידת פתיחה להכנה לבגרות (שאלון 6381 / 5391) – התחלה; יחידות נוספות בהמשך.

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את המשנה ואת הברייתא על אונאת דברים, ויסבירו את הלימוד מן הפסוקים: למה "לא תונו איש את עמיתו" מתפרש על אונאת דברים.
- התלמידים יציגו את הדוגמאות לאונאת דברים (בעל תשובה, בן גרים, אדם בייסורים, "לכו אצל פלוני") וימיינו אותן לפי סוג הפגיעה.
- התלמידים יסבירו לפי רש"י את המושג "דבר המסור ללב" ואת הקשר שלו ל"ויראת מאלהיך".
- התלמידים יציגו את שלושת הטעמים לכך ש"גדול אונאת דברים מאונאת ממון", ויסבירו את קושיית תוספות ד"ה "זה בגופו וזה בממונו" ואת תירוצם.

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה כוחן של מילים? למה חז"ל רואים בפגיעה בדברים דבר חמור יותר מפגיעה בכסף, ומה קורה כשמחלוקת בבית המדרש גולשת לפגיעה באדם?

היחידה עוברת על תחילת סוגיית אונאת דברים ב"פרק הזהב" (בבא מציעא פרק ד): המשנה והברייתא (שיעור 1), הלבנת פנים (שיעור 2), ותנורו של עכנאי (שיעור 3). זו יחידת פתיחה להכנה לבגרות; יחידות נוספות יעלו בהמשך.

🧪 פתיחה: מה כואב יותר?

כותבים על הלוח שני מקרים: (1) בחנות גבו ממך 30 ש"ח יותר מהמחיר. (2) מול כל הכיתה מישהו הזכיר לך טעות מביכה שעשית לפני שנתיים. התלמידים מדרגים מ-1 עד 10 "כמה זה פוגע" ו"כמה אפשר לתקן", ומשווים. שומרים את הדירוג על הלוח – נחזור אליו בסוף השיעור. (5 דקות)

📖 הסבר למורה

פרק ד במסכת בבא מציעא, "הזהב", עוסק ברובו באונאת ממון: מכירה ביוקר או בזול מן המחיר. המשנה בנח ע"ב מרחיבה את המושג: "כשם שאונאה במקח וממכר, כך אונאה בדברים". אונאת דברים היא פגיעה בדיבור – ביוש, הזכרת עבר מביך, או יצירת ציפייה שקרית.

הברייתא לומדת זאת מן הפסוקים בויקרא כה: על אונאת ממון כבר נאמר "וכי תמכרו ממכר לעמיתך" (פסוק יד), ולכן הפסוק "לא תונו איש את עמיתו" (פסוק יז) מתפרש על אונאת דברים. זו דוגמה לדרך לימוד חשובה לבגרות: כשפסוק נראה מיותר, הגמרא מפנה אותו לעניין אחר.

הדוגמאות בברייתא בנויות בהדרגה: עבר אישי (בעל תשובה), עבר משפחתי (בן גרים), סבל בהווה (ייסורים, כמו חברי איוב), ולבסוף הטעיה "תמימה" – לשלוח חמרים לאדם שמעולם לא מכר תבואה. רבי יהודה מוסיף: גם לא להעמיד פנים של קונה כשאין לך כסף. כאן מופיע המושג "דבר המסור ללב": רש"י מסביר שרק העושה יודע את כוונתו, ויכול תמיד לטעון "לא עשיתי כי אם לטובה" – ולכן נאמר בו "ויראת מאלהיך".

בסוף הקטע שלוש מימרות שמסבירות למה אונאת דברים חמורה מאונאת ממון: רבי יוחנן בשם רשב"י (בה נאמר "ויראת מאלהיך"), רבי אלעזר ("זה בגופו וזה בממונו"), ורבי שמואל בר נחמני ("זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון"). תוספות מקשים על רבי אלעזר מן המימרה "הגוזל לחבירו שוה פרוטה כאילו גזל נשמתו" (בבא קמא קיט ע"א), ומתרצים.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת William Davidson המנוקדת; רש"י ותוספות מתוך ספריא, דפוס וילנא)

מילים קשות: **אוֹנָאָה** = הונאה, פגיעה או רמאות; **מִקָּח וּמִמְכָּר** = קנייה ומכירה; **בַּעַל תְּשׁוּבָה** = מי שחזר בתשובה; **בֶּן גֵּרִים** = בן להורים שהתגיירו; **חַמָּרִים** = סוחרים שמובילים סחורה על חמורים; **יִתְלֶה עֵינָיו עַל הַמִּקָּח** = יסתכל על הסחורה כאילו הוא קונה; **מָסוּר לַלֵּב** = רק הלב (הכוונה) יודע; **נִיתַּן לְהִישָּׁבוֹן** = אפשר להחזיר אותו.

משנה, בבא מציעא נח ע"ב: אונאת דברים

מַתְנִי׳ כְּשֵׁם שֶׁאוֹנָאָה בְּמִקָּח וּמִמְכָּר, כָּךְ אוֹנָאָה בִּדְבָרִים. לֹא יֹאמַר לוֹ: בְּכַמָּה חֵפֶץ זֶה? וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לִיקַּח. אִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה, לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים. אִם הוּא בֶּן גֵּרִים, לֹא יֹאמַר לוֹ: זְכוֹר מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ״.

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** כמו שיש איסור אונאה בקנייה ובמכירה, כך יש איסור אונאה בדיבור. לא יאמר אדם למוכר: "בכמה החפץ הזה?" כשהוא אינו רוצה לקנות. אם היה האדם בעל תשובה, לא יאמר לו: "זכור את מעשיך הראשונים". אם הוא בן גרים, לא יאמר לו: "זכור את מעשי אבותיך", שנאמר: "וגר לא תונה ולא תלחצנו" (שמות כב, כ).

גמרא, נח ע"ב: הלימוד מן הפסוקים

גְּמָ' תָּנוּ רַבָּנַן: "לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ" – בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר. אַתָּה אוֹמֵר בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בְּאוֹנָאַת מָמוֹן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ", הֲרֵי אוֹנָאַת מָמוֹן אָמוּר! הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּים "לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ"? בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים.

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** שנו חכמים בברייתא: "לא תונו איש את עמיתו" (ויקרא כה, יז) – באונאת דברים הכתוב מדבר. אתה אומר שמדובר באונאת דברים, או שמא אינו אלא באונאת ממון? כשהכתוב אומר "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך" (שם, יד), הרי אונאת ממון כבר נאמרה! אם כן, למה נכתב "לא תונו איש את עמיתו"? לאונאת דברים.

גמרא, נח ע"ב: "הא כיצד?" – הדוגמאות

הָא כֵּיצַד? אִם הָיָה בַּעַל תְּשׁוּבָה, אַל יֹאמַר לוֹ: "זְכוֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים". אִם הָיָה בֶּן גֵּרִים, אַל יֹאמַר לוֹ: "זְכוֹר מַעֲשֵׂה אֲבוֹתֶיךָ". אִם הָיָה גֵּר וּבָא לִלְמוֹד תּוֹרָה, אַל יֹאמַר לוֹ: "פֶּה שֶׁאָכַל נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת, שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, בָּא לִלְמוֹד תּוֹרָה שֶׁנֶּאֶמְרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה"?

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** כיצד? אם היה בעל תשובה, אל יאמר לו "זכור מעשיך הראשונים". אם היה בן גרים, אל יאמר לו "זכור מעשי אבותיך". אם היה גר ובא ללמוד תורה, אל יאמר לו: "פה שאכל נבלות וטרפות, שקצים ורמשים (מאכלות אסורים), בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה (מפי ה')?!"

גמרא, נח ע"ב: אדם בייסורים

אִם הָיוּ יִסּוּרִין בָּאִין עָלָיו, אִם הָיוּ חֲלָאִים בָּאִין עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה מְקַבֵּר אֶת בָּנָיו, אַל יֹאמַר לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ לוֹ חֲבֵירָיו לְאִיּוֹב: "הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתֶךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ. זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד".

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** אם באו עליו ייסורים, אם באו עליו מחלות, או שהיה קובר את בניו, אל יאמר לו כמו שאמרו חבריו לאיוב: "הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך, זכר נא מי הוא נקי אבד" (איוב ד, ו–ז). כלומר: אילו היית צדיק באמת, לא היה קורה לך כל זה.

גמרא, נח ע"ב: "לכו אצל פלוני", ודבר המסור ללב

אִם הָיוּ חַמָּרִים מְבַקְּשִׁין תְּבוּאָה מִמֶּנּוּ, לֹא יֹאמַר לָהֶם: "לְכוּ אֵצֶל פְּלוֹנִי שֶׁהוּא מוֹכֵר תְּבוּאָה", וְיוֹדֵעַ בּוֹ שֶׁלֹּא מָכַר מֵעוֹלָם. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אַף לֹא יִתְלֶה עֵינָיו עַל הַמֶּקַח, בְּשָׁעָה שֶׁאֵין לוֹ דָּמִים, שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר מָסוּר לַלֵּב, וְכָל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב נֶאֱמַר בּוֹ "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ".

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** אם היו חמרים מבקשים ממנו תבואה, לא יאמר להם: "לכו אצל פלוני, שהוא מוכר תבואה", כשהוא יודע עליו שמעולם לא מכר. רבי יהודה אומר: גם לא יתלה עיניו על הסחורה (לא יתנהג כקונה) בשעה שאין לו כסף, שהרי הדבר מסור ללב (רק הוא יודע את כוונתו), וכל דבר המסור ללב נאמר בו "ויראת מאלהיך".

גמרא, נח ע"ב: "גדול אונאת דברים מאונאת ממון"

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: גָּדוֹל אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן, שֶׁזֶּה נֶאֱמַר בּוֹ "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ", וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ". וְרַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: זֶה בְּגוּפוֹ וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר: זֶה נִיתַּן לְהִישָּׁבוֹן, וְזֶה לֹא נִיתַּן לְהִישָּׁבוֹן.

🔤 **תרגום והסבר שלנו (לא נוסח הגמרא):** אמר רבי יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי: אונאת דברים חמורה מאונאת ממון, שבזו (אונאת דברים) נאמר "ויראת מאלהיך", ובזו (אונאת ממון) לא נאמר "ויראת מאלהיך". ורבי אלעזר אומר: זו (אונאת דברים) פוגעת בגופו, וזו (אונאת ממון) בממונו. רבי שמואל בר נחמני אמר: זו (אונאת ממון) ניתנה להישבון (אפשר להחזיר את הכסף), וזו (אונאת דברים) לא ניתנה להישבון.

רש"י, ד"ה שהרי דבר המסור ללב

שהרי דבר המסור ללב - ולפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך האי שהרי ליתן טעם למה נאמר בו יראה נקט ליה והכי קאמר שהרי כל הדברים הללו אין טובתן ורעתן מסורה להכיר אלא ללבו של עושה הוא יודע אם לעקל אם לעקלקלות ויכול הוא לומר לא עשיתי כי אם לטובה הייתי סבור שיש לך תבואה למכור או הייתי חפץ לקנות מקח זה:

💭 **הסבר (פירוש שלנו, על פי רש"י):** המילה "שהרי" באה לתת טעם למה נאמר כאן "ויראת מאלהיך". כל המעשים האלה נראים תמימים מבחוץ; רק לבו של העושה יודע אם כוונתו טובה או רעה, והוא תמיד יכול לטעון "הייתי סבור שיש לך תבואה למכור".

רש"י, ד"ה וכל דבר המסור ללב

וכל דבר המסור ללב - של אדם נאמר בו הוי ירא מן היודע מחשבות אם לטובה אם לאונאה:

💭 **הסבר (על פי רש"י):** "ויראת מאלהיך" פירושו – הוי ירא מן היודע מחשבות, הקב"ה, שיודע אם התכוונת לטובה או לאונאה.

תוספות, ד"ה זה בגופו וזה בממונו (מתוך רשימת דיבורי התוספות בתכנית הבגרות)

זה בגופו וזה בממונו - והא דאמרי' פרק הגוזל בתרא (ב"ק ד' קיט.) הגוזל לחבירו שוה פרוטה כאילו גזל נשמתו היינו משום דפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות אבל יש הרבה בני אדם שאינם חסרים כל כך:

💭 **הסבר (פירוש שלנו לתוספות):** תוספות מקשים על רבי אלעזר. בבבא קמא (קיט ע"א) נאמר שהגוזל מחברו שווה פרוטה "כאילו גזל נשמתו" – משמע שגם גזל ממון פוגע בגוף! התירוץ: שם מדובר בזמן רעב כבד, כשאין לנגזל במה לקנות אוכל; אבל רוב בני האדם אינם חסרים כל כך, ולכן בדרך כלל אונאת ממון היא פגיעה "בממונו" בלבד.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** "גָּדוֹל אוֹנָאַת דְּבָרִים מֵאוֹנָאַת מָמוֹן"

💭 **מפרשים:** רש"י: "וכל דבר המסור ללב - של אדם נאמר בו הוי ירא מן היודע מחשבות". רש"י מסביר למה דווקא באונאת דברים נאמר "ויראת מאלהיך": אין עדים לכוונה, רק הקב"ה יודע אותה. זה פירוש של רש"י, לא חלק מנוסח הגמרא.

📜 **כתוב:** "זֶה בְּגוּפוֹ וְזֶה בְּמָמוֹנוֹ"

💭 **מפרשים:** תוספות: "דפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות". תוספות מצמצמים את "כאילו גזל נשמתו" למצב של רעב. זו דרך אחת ליישב בין המקורות (פירוש תוספות).

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות מהעמוד הזה (או הגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: "מה כואב יותר?" – דירוג שני המקרים (5 דקות)
2. קריאת המשנה בחברותות: מה המשותף לשלוש הדוגמאות? (7 דקות)
3. הברייתא: הלימוד מן הפסוקים (ויקרא כה, יד מול יז) – שרטוט על הלוח (8 דקות)
4. הדוגמאות וטבלת מיון: עבר, משפחה, סבל, הטעיה (7 דקות)
5. "דבר המסור ללב": רבי יהודה ורש"י (6 דקות)
6. שלושת הטעמים ותוספות ד"ה "זה בגופו" (8 דקות)
7. שאלה בסגנון בגרות (סעיף א) + כרטיס יציאה (4 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

הבנה (מה כתוב?)

1. מה פירוש "כשם שאונאה במקח וממכר, כך אונאה בדברים"?
2. מנין לומדת הברייתא שהפסוק "לא תונו איש את עמיתו" עוסק באונאת דברים?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה משותף לכל הדוגמאות בברייתא? האם יש דוגמה ש"לא שייכת"?
2. למה, לדעתכם, דווקא בדבר "המסור ללב" צריך "ויראת מאלהיך"? הסבירו לפי רש"י.

הערכה (מה דעתי?)

1. איזה משלושת הטעמים (רשב"י, רבי אלעזר, רבי שמואל בר נחמני) משכנע אתכם ביותר? למה?
2. חזרו לדירוג מהפתיחה: האם הגמרא מסכימה איתכם? מה הייתם משנים בדירוג?

🎓 שאלה בסגנון בגרות

שאלה בניסוח שלנו, בסגנון שאלות הבגרות בתלמוד (לא מתוך בחינה אמיתית). 25 נקודות, כ-20 דקות.

קראו את הגמרא בבבא מציעא נח ע"ב, מן "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי" ועד "וזה לא ניתן להישבון", ואת תוספות ד"ה "זה בגופו וזה בממונו", וענו:

א. הגמרא מביאה שלושה טעמים לכך שאונאת דברים חמורה מאונאת ממון. הציגו כל טעם והסבירו אותו במילים שלכם. (12 נק')

ב. על פי תוספות: מה הקושי שעולה מן המימרה "הגוזל לחבירו שוה פרוטה כאילו גזל נשמתו" על דברי רבי אלעזר, וכיצד תוספות מיישבים אותו? (8 נק')

ג. רבי יהודה אומר: "לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים". הסבירו לפי רש"י מדוע נאמר בדבר כזה "ויראת מאלהיך". (5 נק')

מחוון עם חלוקת נקודות: במחוון של דף העבודה.

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לדירוג מהפתיחה: לפי רבי שמואל בר נחמני, את 30 השקלים אפשר להחזיר, ואת הבושה – לא. בשיעור הבא נראה את הצורה החמורה ביותר של אונאת דברים: "המלבין פני חבירו ברבים".

🎟️ כרטיס יציאה (3 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. השלימו: אונאת ממון "ניתן להישבון", ואונאת דברים _____.
2. תנו דוגמה מהיום (בבית הספר או ברשת) לדבר "המסור ללב": _____

💡 הערות למורה

מקום בתכנית: הסוגיה היא חלק מ"פרק הזהב", נח ע"ב משנה – ס ע"ב, שברשימת הסוגיות של מסכת בבא מציעא לבגרות (תשפ"ו, יחידת החובה 6381). דיבור תוספות "זה" בנח ע"ב נמצא ברשימת דיבורי התוספות של התכנית; ברשימה מופיעים בנח ע"ב גם "הא", "אם", "הלא יראתך" ו"דאזיל" – אפשר להוסיף אותם בשיעורי חזרה.

כדאי לשרטט על הלוח את שני הפסוקים מויקרא כה (יד ויז) זה מתחת לזה. התלמידים רואים בעיניים את הייתור, וזה בסיס טוב לשאלות "מנא לן" בבגרות.

הדוגמה של חברי איוב רגישה. אפשר לקשר לניחום אבלים ולביקור חולים: מה לא אומרים לאדם שסובל. זו הרחבה שלנו, לא חלק מן הסוגיה.

בתוספות מופיעה הפניה "פרק הגוזל בתרא (ב"ק ד' קיט.)" – אפשר להראות לתלמידים איך נראית הפניה בתוספות ואיך מוצאים אותה.

למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות בחירה ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

טבלת מיון של הדוגמאות לאונאת דברים, שאלות על הלימוד מן הפסוקים ועל רש"י, טבלת שלושת הטעמים, ושאלה בסגנון בגרות על תוספות. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, משפטי פתיחה ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- בבא מציעא נח ע"ב (ספריא)
- רש"י על בבא מציעא נח ע"ב (ספריא)
- תוספות על בבא מציעא נח ע"ב (ספריא)
- תכנית הלימודים: מסכת בבא מציעא תשפ"ו, יחידת החובה 6381 (משרד החינוך)

מחוון: "כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים"

1. בעל תשובה – הזכרת עבר אישי ("זכור מעשיך הראשונים"): עבר. בן גרים – הזכרת מוצא ההורים: משפחה. גר שבא ללמוד – ביוש על מה שאכל לפני הגיור: עבר. אדם בייסורים – האשמה בסבל ("הלא יראתך כסלתך"): סבל. "לכו אצל פלוני" – שליחה לשווא, ציפייה שקרית: הטעיה.
2. התשובה: באונאת דברים. ההוכחה: על אונאת ממון כבר נאמר "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך" (ויקרא כה, יד), ולכן "לא תונו איש את עמיתו" (שם, יז) מתפרש על אונאת דברים.
3. דבר שרק העושה יודע את כוונתו. לפי רש"י הוא יכול לומר "לא עשיתי כי אם לטובה". דוגמה: "לכו אצל פלוני", או לשאול מחיר בלי רצון לקנות.
4. רבי יוחנן משום רשב"י: "שזה נאמר בו ויראת מאלהיך". רבי אלעזר: "זה בגופו וזה בממונו". רבי שמואל בר נחמני: "זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון". ההסבר – ראו בשאלה בסגנון בגרות.
5. **שאלה בסגנון בגרות:**
א. רשב"י (בשם רבי יוחנן): באונאת דברים נאמר "ויראת מאלהיך" ובאונאת ממון לא (4 נק'). רבי אלעזר: אונאת דברים פוגעת בגוף (בנפש, בבושה), ואונאת ממון רק ברכוש (4 נק'). רבי שמואל בר נחמני: כסף אפשר להחזיר ("ניתן להישבון"), את הפגיעה בדברים אי אפשר להחזיר (4 נק'). ניקוד חלקי: טעם שמוצג בלי הסבר – 2 נק'.
ב. הקושי: מן "כאילו גזל נשמתו" משמע שגם גזל ממון פוגע בגוף, ואם כך אין הבדל בין "בגופו" ל"בממונו" (4 נק'). התירוץ: שם מדובר כשיש רעב כבד ואין לנגזל במה לקנות; אבל רוב בני האדם אינם חסרים כל כך, ולכן בדרך כלל אונאת ממון היא "בממונו" בלבד (4 נק').
ג. לפי רש"י, רק העושה יודע אם כוונתו לטובה או לרעה, ויכול לומר "הייתי חפץ לקנות"; לכן נאמר "ויראת מאלהיך" – הוי ירא מן היודע מחשבות (5 נק'). ציון "אין עדים" בלי רש"י – 3 נק'.